

Вплив виховного середовища на формування несвідомої сфери психіки особистості

На формування особистості найбільший виховний вплив здійснює первинне, соціальне середовище - сім'я. Цей вплив починається із самого початку – зародження. В пренатальний період на розвиток індивіда впливає не тільки перебіг вагітності, фізіологічний стан матері, а й її психологічні особливості. Власне й перебіг вагітності залежить від несвідомих й свідомих установок майбутньої матері щодо майбутньої дитини, ролі матері. В подальшому мати та батько прагнуть виховувати своїх дітей відповідно встановленим у суспільстві нормам, власним переконанням, ідеалам, цінностям. Але власні несвідомі програми, деструктивні тенденції часто заважають батькам реалізувати себе у ролі виховного середовища. Крім цього батьки задають несвідому програму розвитку власній дитині, яка приречена реалізовувати її у своєму житті. Тому дуже важливо майбутнім психологам вивчати саме несвідому сферу психіки індивіда та знати особливості її становлення, щоб запобігти негативному впливу сімейного середовища на формування особистості.

Несвідома сфера психіки здійснює більший вплив на становлення індивіда, чим свідомі. Дослідженням несвідомої сфери займається глибинна психологія. Засновником якої є австрійський лікар, психопатолог та психолог, засновник психоаналізу З.Фрейд.

В теорії З.Фрейда несвідоме визначається як «величезна область психічного життя, яка колись була свідомою чи взагалі не була свідомою, але в подальшому була витіснена» [2, с 35]. Вона складається із інстинктів, потягів, бажань, що потрапляють до неї в результаті дії витіснення. Витіснення – це первинний головний захисний механізм психіки, кінцевою метою якого є уникнення незадоволення, всіх негативних афектів, які супроводжують внутрішні психічні конфлікти між потягами несвідомого і тими структурами, які відповідають за регуляцію поведінки особистості. Дія

несвідомого набагато сильніша, ніж свідомого, вона може глибоко змінити ідеї, емоції і навіть соматичний стан, при цьому людина не усвідомлює цього впливу.

На становлення несвідомої сфери також великий вплив здійснює Едіповий комплекс, що бере свій початок у 3-річному віці. Едіпів комплекс – це впорядкована сукупність любовних та ворожих бажань дитини, направлених на батьків. У своїй, так званій позитивній формі цей комплекс розвертається так як й історія царя Едіпа, і передбачає наявність бажання завдати смерті супернику тієї ж статі та сексуальне бажання, спрямоване на дорослого протилежної статі. У негативній формі, навпаки, це любов до дорослого тієї ж статі та ревнива ненависть до дорослого протилежної статі. В тій чи іншій мірі обидві ці форми складають Едіпів комплекс у завершеному вигляді [1].

Едіпів комплекс – це основа структурування особистості та формування людських бажань. Психопатологи бачать у ньому основу всієї психопатології та намагаються виявити своєрідність його виникнення та знищення для кожного виду патології. Але й досвід роботи з психічно здоровими людьми засвідчує їх велику залежність від емоційних переживань дитинства, що пов'язані з лібідіозними (лібідо - інстинктивне прагнення до чуттєвої насолоди) потяги. Сексуальні (лібідіозні) потяги мають великий вплив на формування і розвиток особистості в ранньому дитинстві та протікання важливих для неї життєвих ліній в майбутньому.

З.Фрейд був одним з перших вчених, який припустив, що сексуальність - це властивість людини, яка присутня на протязі всього її життя. Він вважав, що лібідо є ключовою силою, яка мотивує поведінку. Стверджуючи, що лібідо існує з дитячого віку, Фрейд був далеким від думки про ідентичність сексуальності дитинства і сексуальності дорослих людей. Навпаки, він вважав, що ранні, не спрямовані на певний об'єкт сексуальні потяги, набувають в процесі розвитку ряд змін, які необхідні для формування особистості дорослої людини [3].

Едіпів комплекс також схильний розростатися в так званий "сімейний комплекс" при умові появи в родині інших дітей. Він виражається в негативному відношенні до появи молодших братів і сестер і в бажанні усунути їх. Будучи на другому місці, дитина починає почувати себе ізольованою, що часто призводить до довготривалого відчуження [4].

Про почуття ненависті до появи братів чи сестер і бажання неодмінно їх усунути діти заявляють досить часто. Дитина, відсунута народженням нової дитини на другий план, перший час майже ізольована від матері, не легко пробачає їй це своє становище; в неї з'являються почуття, які у дорослого можна було б назвати глибокою озлобленістю.

З підростанням цих братів і сестер установка до них значно змінюється. Хлопчик може обрати об'єктом любові сестру, як заміну "невірній" матері; між декількома братами, які доглядають за молодшою сестрою, вже в дитячій виникають ситуації ворожого суперництва, що має велике значення для подальшого життя. Маленька дівчинка знаходить в старшому браті заміну батьку, котрий більше не піклується про неї з ніжністю як в більш ранньому віці або ж молодша сестра замінює їй дитину, яку вона так бажала мати від батька. Отже, вікове становище дитини серед братів і сестер є надзвичайно важливим моментом для її життя, на який треба звертати увагу у кожній біографії [4].

Деструктивний наслідок Едіпового комплексу проявляється й в виборі партнера в шлюбі (або сексуального партнера як такого). Так як несвідомі імпульси прагнуть до задоволення, а об'єктом для цього має бути тільки батько (матір), то суб'єкт пошуку повинен знайти об'єкт, що буде схожим до значимих людей дитинства. Буде нагадувати їх певними рисами характеру, манерою спілкування, розумінням світу, жестами, мімікою, навіть фізіологічними особливостями. Спілкування з таким об'єктом буде приносити задоволення на духовному рівні, нагадувати про близьке ніжне спілкування з батьком (матір'ю). Але суб'єкт, відчуваючи до об'єкта приємні, позитивні почуття, не буде відчувати сексуального бажання,

фізичного потягу. А причина цьому – несвідоме табу на інцест. В нашому суспільстві, з давніх-давен заборонено вступати у статевий контакт з кровними родичами. Але енергія лібідо, що прив'язана до первинних об'єктів (батько, матір) буде керувати подальшими пошуками об'єктів для задоволення фізичних потягів та продовження роду.

Таким чином створюється розщеплення почуття кохання на дві сфери: сексуальну, фізичну та платонічну, духовну. Вони ніби існують окремо, хоча й прагнуть вибрати один і той же об'єкт. Якщо вони поєднуються з вибором об'єкту, то Едіпів комплекс вважається розв'язаним.

Особистість, що проходить такий непростий шлях вибору об'єкту, може зазнавати невдач, змінювати партнерів, переживати драматичні ситуації, відчувати самотність та безсилля щось змінити.

Отже, на формування особистості багатогранний вплив здійснює Едіповий комплекс, що вперше проявляється в дитинстві індивіда у відносинах з батьками, які є первинними лібідіозними об'єктами. Від досвіду таких взаємовідносин буде залежати зміст несвідомої сфери психіки, яка в свою чергу буде породжувати ірраціональні, деструктивні тенденції у розвитку та поведінці особистості.

Література:

1. Лапланш Ж., Понталіс Ж. – Б. Словарь по психоанализу. – М.: Высшая школа, 1996. – 623 с.
2. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции. – М.: Наука, 1991. – 456 с.
3. Фрейд З. Психоанализ и теория сексуальности. – СПб: Алетейя, 1998. – 216 с.
4. Яценко Т.С., Кмит Я.М., Мошенская Л.В. Психоаналитическая интерпретация комплекса тематических психорисунков (глубиннопсихологический аспект). – М.: СИП РИА, 2000. – 193 с.